

KLASİK TÜRK ŞİİRİ VE URDU KLASİK ŞİİRİNDE SEVGİLİNİN GÜZELLİK UNSURLARI

LOVER'S BEAUTY FEATURES OF CLASSIC TURKISH POETRY AND URDU CLASSIC POETRY

Dr. Mustafa Sarper ALAP

Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyatı Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırıkkale/Türkiye
ORCID : 0000-0003-0537-8152

Cite As Alap, M.S. (2021). "Klasik Türk Şiiri Ve Urdu Klasik Şiirinde Sevgilinin Güzellik Unsurları", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:6, Issue:24, pp:713-722

ÖZET

Klasik Türk edebiyatında bir çok konuda şiir yazılmaktadır ve bunun yanında beyitlerde yer alan sözcükler farklı özellikler taşımaktadır. Klasik Türk edebiyatında şiirler içerisinde farklı anlamlar veren sözcüklerin yanı sıra çeşitli nazım şekilleri ve nazım türleri de yer almaktadır. Divan şiirlerinde sözcüklerin anlamları bazen farklı anlamlara da gelebilmektedir ve sadece bir sözcük tüm beyiti açıklamaktadır.

Klasik Türk edebiyatında yer alan şiirlerde sözcüklerin vermiş olukları anlamların yanında şiirlerde kullanılan sevgilide bulunan manzum özellikler de şiire canlılık ve estetik katmaktadır. Sevgilide yer alan cismi özellikler arasında sevgilinin yüzü, beni, ayva tüyleri, boyu, gözü, kaşı, kirpiği, dişleri, dudakları bulunmaktadır. Sevgilide bulunan tek bir cismi özellik ile bir beyit oluşturulurken; iki veya üç mazmunla da beyitler oluşturulmuştur. Özellikle kaş, göz ve kirpiğin bir arada olduğu çok sayıda şiir mevcuttur. Klasik Türk edebiyatında özgü olan bazı özellikler diğer dil ve edebiyatlarda da görülmektedir.

Klasik edebiyatta sevgilinin mazmunlarının özellikleri, Pakistan'ın resmi dili Urduca ile yazılan eserlerde de görülmektedir. Urdu edebiyatı da Klasik Türk edebiyatı ve diğer edebiyatlar gibi zengin bir geçmişe sahiptir. Urdu edebiyatı klasik şiirlerinde de sevgilinin mazmun özelliklerinin bulunduğu ve çeşitli şairler tarafından yazılmış şiirler bulunmaktadır. Klasik Türk divan şiirinde olduğu gibi klasik Urdu şiirinde de benzer cismi özellikler arasında yer alan sevgilinin yüzü, kaşı, gözü, kirpiği, beni ve boyu şiirlerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk, Urdu, Edebiyat, Mazmun

ABSTRACT

In classical Turkish literature, many poems are written on many subjects, and besides, the words in the couplets have different characteristics. In classical Turkish literature, there are various poetry forms and types of poems as well as words that give different meanings in poems. In classical Turkish Divan poems, the meanings of the words can sometimes have different meanings and only one word explains the whole couplet.

In addition to the meanings given by the words in the poems in the classical Turkish literature, the verse features of the lover used in the poems also add liveliness and aesthetics to the poem. Among the face and body features of the lover's mole, quince feathers, height, eye, eyebrow, eyelash, teeth, lips. While creating a couplet with a single face and body feature in the lover; Couples were created with two or three poetic themes. There are many poems in which eyebrows, eyes and eyelashes are together. Some features unique to classical Turkish literature are also seen in other languages and literatures.

The characteristics of the lover's poetic theme in classical literature are also seen in the works written in Urdu, the official language of Pakistan. Urdu literature has a rich history like classical Turkish literature and other literatures. In the classical poems of Urdu literature, there are poems written by various poets with the poetic theme characteristics of the lover. The face, eyebrow, eye, eyelash of the lover, who are among the similar bodily features in classical Urdu poetry as in classical Turkish divan poetry, are found in poems.

Key: Turkish, Urdu, Literature, Theme

1. GİRİŞ

Zengin bir edebi geçmişe olan Türk divan şiirinde çeşitli konular ve çeşitli yazarlar tarafından çok sayıda önemli şiirler yazılmıştır. Şiirler içerisinde yer alan sözcükler çeşitli anlamlar taşırlar ve bunun yanında beyitte yer alan tek bir sözcük, beyitin tümüne hakim olur.

Klasik Türk edebiyatında yazılmış olan pek çok şiirde sevgilinin cismi ve yüzünde yer alan organları ile ilgili beyitler bulunmaktadır. Sevgilinin cisminde yer alan özellikle boyu ve saçı ile alakalı çok sayıda şiir yazılmıştır ve şiirlerde sevgilinin boyu, uzunluğundan dolayı servi ağacına benzetilmiştir. Ayrıca sevgilinin yüzünde yer alan kaş, göz, ayva tüyleri, kairpikleri, dudakları ve yanakları ile ilgili çok sayıda şiir yazılmıştır.

Eski Türk edebiyatı şiirlerinde sevgiliye ait güzellik unsurları şiirlerde kullanılırken, Urdu edebiyatı klasik şiirlerinde de şairler şiirlerinde sevgililerin güzellik unsurlarını ele alarak çeşitli şiirler yazmışlardır ve bu şiirlerde de sevgilinin boyu, saçları, kaşları, gözleri, dudakları ile ilgili şiirler yazılmıştır.

2. MAZMUN

Mazmûn 'mana, anlam, kavram' demektir. Edebiyatta, bazı özel kavram ve düşüncelerin ifadesinde kullanılan klişeleşmiş söz ve anlatımlara denir. Kısaca bir şeyi, özelliklerini çağrıştırarak kelime grupları içinde gizlemektir.

Divan edebiyatı bir mazmûnlar edebiyatıdır. İslâm edebiyatlarının ortak malı olan mazmunlar divan şiirine Fars edebiyatından girmiştir. Ancak İslâmlıktan önceki edebiyatımızda ve eski halk şiirlerimizde de zaman zaman mazmunlaşmış düşüncelere rastlanır.

Mazmun, bir sözün içinde gizli olan sanatlı anlamdır. Buna göre belli kelimelerin kullanılması yine belli düşünüş şekillerini doğurur. Sözelimi sevgilinin ağzı için, klişeleşmiş birer mecâz olan “âb-ı hayât, gül, gonca, şarap ve lâl” mazmunları kullanılır. Okuyucu ağzın bunlardan hangisiyle karşılandığını beyitte geçen diğer kelimelerin yardımıyla anlar.

Nitekim şairlerin bu tür kullanımları sık sık tekrarları zamanla şiirin iyiden iyiye billûrlaşmasına ve asıl sözün artık söylenmez oluşuna yol açmıştır. Yani ‘lâl veya gonca’ denildiği zaman artık “ağz”ı da ayrıca söylemeye gerek kalmamıştır. Çünkü her okuyucu bunların “sevgilinin dudağı” demek olduğunu anlar duruma gelmiş ve sonuçta lâl veya gonca ağız için birer mazmun haline dönüşmüştür.

“Sînede evvel ne muhrîk ârzûlar var idi

Lebde serkeş âhlar âheste hûlar var idi”(Nedîm)

Beytin ikinci dizesinde geçen ‘serkeş (baş çekmiş)’lik ve ‘aheste hû’ çekiş, serviye ait özelliklerdir. Servi hiç söylenmediği hâlde bu dizede bir mazmun olarak bulunmaktadır. Mazmun kelimesinin sözlük anlamının yanında terim anlamı için de birçok dilci ve edebiyatçılar farklı zamanlarda değişik görüşler ileri sürmüşler, ancak kelimeye tam bir açıklık getirmemişlerdir. Her ne olursa olsun, divan şiirinin mana ve sanat örgüsü, yüzyıllar boyu mazmunlar ile estetik bir yapı kazanmış ve ince bir zevk dünyası ortaya koymuştur. Bu bakımdan ‘Sebk-i hindi’ akımı da edebiyatta bir mazmun yenileşmesi hareketi sayılabilir. Çünkü daha önce hiç söylenmemiş bir mazmunu (bikr-i mazmun) söylemek, her divan şairinin idealidir. Ancak edebiyatımızda orijinal mazmunlar kullanabilmiş şair sayısı pek azdır.¹

Divan şairleri geleneğin belirlediği tek tip ideal sevgili fiziği etrafında şiir yazmışlardır. Bu şairlerin şiirlerine bakıldığında geleneğin çizdiği klasik sevgili fiziği dışında hayatlarında farklı bir güzelle karşılaşmadıkları ve başka çehreler görmedikleri zannedilir. Yüzyılı, coğrafyası ve bölgesi farklı da olsa bu şairlerin hepsinde sevgili aynı özellikleriyle ve tek bir güzel imajıyla görünür. Gelenek, bu ideal sevgili ve güzel tipinin boyunu, saçını, gözünü, kulağını, kaşını, dudağını, yanağını, yüzünü, göğsünü, belini, parmağını, bacağına bütün özellikleriyle ayrı ayrı belirlemiştir. Üstelik hangi uzuvlarının şiirde işlenebileceği dahi ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Servi boylu, ince belli, misk-ü anber kokulu siyah saçlı, gül yanaklı, kılıç gibi keskin ve yaralayıcı bakışlı, gonca ağızlı, civan yaşlı, gümüş sütun burunlu, yasemin göğüslü, ıstırap ve hüznün bilmez bu güzelin vücut organları için hangi lafızların kullanılacağı da bütün ayrıntılarıyla belirlenmiştir. Bunun için de şairler için bir rehber hizmeti görmek üzere sevgilinin (mahbûbun) fiziğiyle ilgili malzemeyi toplu bir şekilde gösteren eserler kaleme alınmıştır.²

Klasik Türk Edebiyatı şiirlerinde sevgilinin güzellik unsurlarına dair manzumlar kullanılmıştır. Bunlar 1.Saç 2.Yüz 3.Dudak 4.Göz 5.Kaş 6.Kirpik 7.Boy 8.Ben 9.Hatt 10. Çene 11.Baldır 12.Ağız 13.Parmak 14.Diş 15.Sine 16.Bel 17.Gerden 18.Kol 19.Kulak 20.Burun 21.Alın’dır.

Klasik Urdu Edebiyatında da sevgilinin bazı uzuvlarına dair nadir sayıda eserler yer almaktadır. Klasik Türk edebiyatı ve Klasik Urdu Edebiyatında bazı uzuvlar hakkında yazılan benzer manzumlar olduğu görülmüştür. Klasik Türk edebiyatında sevgilinin uzuvlarından 21 adedi yer alırken, Urdu edebiyatında bazı uzuvların yer aldığı şiirler vardır.

3. KLASİK TÜRK EDEBİYATI VE URDU EDEBİYATI KLASİK ŞİİRİNDE KULLANILAN SEVGİLİNİN GÜZELLİK UNSURLARI

3.1. Saç (Zülüf)

Divan edebiyatında sevgilinin en önemli unsurlarından birisi saçtır. Saç üzerine çok sayıda şiir yazılmıştır. Saç sözcüğüne ayrıca zülûf ismi de verilmiştir.

Saçlar uzunlukları, güçleri, biçimleri, kokusu ve rengiyle pek çok teşbih ve mecaza konu olmuşlardır. Sevgilinin saçı bazı şiirlerde dağınık ve düzensizdir. O halleriyle aşğın aklını başından almaktadırlar. Saçlar

¹ İskender Pala, Divan Edebiyatı, Kapı Yayınları, İstanbul 2010 s. 22-24

² Muhittin Eliaçık, "Bavyera Devlet Kütüphanesi'nde Mahbuba Ait Benzetme Lafızlarını Açıklayan Bir Risale", İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, Y. 2008, S. 25, s. 58

uzunlukları nedeniyle âşıklarını kendilerine esir etmektedirler. Saçların kokuları misk ve amberden daha güzel ve etkilidir. Esen yeller saçların kokusunu aşığa ulaştırmaktadır.³

3.1.1. Klasik Türk Edebiyatında Saç (Zülûf)

Divan edebiyatında zülûf saç olarak değerlendirilir ve bazı şiirlerde ise zülûf, şeklinden ve kıvrımlarından dolayı yılanı benzetilmektedir.

Zülûf itmeseydi sihr ile her kılın ejderha

Göstermez idi gamzelerin caduvâne tiğ(Necatî)

“Eğer saçın her kılını büyü ile yılan etmeseydi, Buna karşılık olarak gamzelerin cazular gibi kılıç göstermezdi.”⁴

3.1.2. Urdu Edebiyatında Saç (Zülûf)

سانپ کے کاتے کی لہریں ہیں شب و روز آئیں

کا کل یار کے سودے نے انیت دی ہے

“Sevgilinin saçlarının çılgnlığı bana o kadar acı verdi ki, aynı yılanın ısırığının acısı gibi bana gece gündüz acısını hissettiriyor.”

Burada sevgilinin saçlarını yılanı benzetiliyor, çünkü yılan bükülür, saçlar da bükülür. Biz bükülmeler veya kıvrılmış saçlara aşık oluruz. Aşıktaki o kadar ilerlemiştir ki deliliğin vadisine girdi, Bu yüzden bu saçlardan dolayı çektiğim çılgnlık o benim o kadar sorun, bir yılan birini ısırır gibi olduğunda onun vücudunda ağrı veya yara izleri var. Vücudumda gece ve gündüz ağrı acı oluyor. Yılan ısırığı gibi olduğunda Bazı tedaviler var ama saçların ısırıklarının tedavisi yoktur.⁵ “Haydar Ali Ateş”

3.2. Göz

Divan edebiyatında en çok sözü edilen güzellik unsurlarından birisi de gözdür. Sevgiliye ait bütün özellikleri üzerinde taşır. Zalimlik, lakaytlık, gülmek, nazlanmak, alay etmek vs. ona zıt davranış biçimleridir.

Şehlalik, mahmurluk, öfke vs. de gözün sıfatlarındandır. Göz, renk olarak ya siyah ya da eladır. Sevgili, aşık üzerinde gözüyle çok etkilidir. Onun gözleri, manalı bakışlarıyla adeta aşığa bir şeyler anlatır ve bu anlatış bazen ok şeklinde aşığın gönlüne girip onu yaralar ve bu durumda göz ile birlikte kaşlar, kirpikler ve gamzede söz konusu edilir.⁶

3.2.1. Klasik Türk Edebiyatında Göz

“Aksa eşküim dîdeden ol gevher-i nâyâb için

Eşk seyl ü seyl yem yem pür dür-i şehvâr olur”(Bâkî)

“Gözden yaşıım o benzeri bulunmaz inci için aksa; gözyaşı sel sel deniz olur, deniz iri inciyle dolar.”⁷

“Gözümde aks-i cemâlün bahâra benzettüm

Yaşum baharda taşmış pınara benzettüm”(Necatî Bey)

“Güzelliğin gözümdeki aksini bahara, gözyaşıımı da baharda taşmış pınara benzettim.”⁸

3.2.2. Urdu Edebiyatında Göz

نازی کی اُس کے لب کی کیا کہیئے

پنکھڑی اک گلاب کی سی ہے

“Uykudan kalkan gözleri, yarı açık o gözleri; bütün sarhoş eden şarapların gücüne sahiptir.” (Mir Taki Mir)⁹

³ Gülçin Sahilli, Divân Sahibi Kadın Şairlerin Gazellerindeki Sevgilide Güzellik Unsurları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2019, s. 115

⁴ Mehmet Çavuşoğlu, Necatî Bey Divanı, Kervan Kitapçılık,(t.y.), s. 78-79

⁵Seyyid Ahtar Caferi,Urdu Şairi Klasiki Ahad Mein, Emporium Publishers, Lahor (t.y.), s. 127-128

⁶ İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, LM Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 110-111

⁷Fatma Kandemir, Bâkî ve Nedîm’in Gazellerinde Sevgilideki Güzellik Unsurları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ocak, 2008, s. 176

⁸ Çavuşoğlu, a. g. e., 184-185

⁹Ralph Russell, Khurshidul İslam, The Mughal Poets Mir, Sauda, Mir Hasan, Harvard University Press, 1968, s. 113

ایک سب آگ، ایک سب پانی
دیده و دل عذاب ہیں دونوں

“Hepsinde bir ateş, hepsinde bir su; Göz ve kalp her ikisi de ceza çekti.”¹⁰

اشک آنکھوں میں کب نہیں آتا
لہو آتا ہے تو جب نہیں آتا

“Gözyaşı göze ne zaman gelmez, kan geldiğinde, işte o zaman gelmez.” (Mir Taki Mir)¹¹

سیل اب اشک گرم نے اعضا مرے تمام
اے درد کچھ بہا کچھ دیئے اور کچھ جلا دیئے

“Benim gözyaşlarımın seli, vücudumun bazı yerlerine aktı ve bazı yerlerini yaktı.” (Mir Dard)

Bu şiirde şair, sıcak gözyaşlarını güzelce kullanmıştır. Şöyle açıklamıştır, sıcak sıcak gözyaşları dökülünce ondaki sıcaklık vücudumun bazı yerlerini yaktı. Gözyaşları soğuyunca sel şeklinde girdi. Bu sel de benim vücudumun bazı yerlerine aktı. Bu şiirde de mübalağa sanatı vardır ve “sevgilinin ayrılığında ağlamak şiddetli olur.” durumunu anlatmaktadır.¹²

3.3. Kaş

Sevgilinin en önemli güzellik unsurlarından biriside kaş'tır. Kaş üzerine çok sayıda şiir yazılmıştır. Sevgilinin kaşlarıyla ilgili simgelemeler büyük çoğunlukta biçimseldir. Biçimleri kaş andıran varlıklar ya da nesnelere şiirlerde kaşları nitelemiştir. Ayın hilal halinin kusursuz güzelliği kaşlardadır. Yayın esnekliği ve inceliği sevgilinin kaşlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bazı şiirlerde kaşlar kemana benzetilmiştir. Onlara bakmanın bir aşk musikisi dinlemekle bir tutulduğu görülmüştür.¹³

3.3.1. Klasik Türk Edebiyatında Kaş

Divan şiirinde sevgilinin uzuvlarından olan kaş, genellikle sevgilinin okunun yayı olarak değerlendirilmektedir. Kimi şiirlerde de kaş, kılıç olarak değerlendirilmektedir.

“Rüstem-i Zâlûñ tutuşdum pençesin burdum idi
Kodı el arkası didi dest ber-bâlâ-yı dest”(Bâki)

“Sevgilinin kaşları âşıkların belini bükümüştür, ama onlar aşkın yayını Rüstem'e karşı düşmancasına çekerler.”¹⁴ Burada kaşlar, ok yayına benzetilmiştir.

3.3.2. Urdu Edebiyatında Kaş

روتی ہے اب تئیں یہ تیری داد خواہ
کتے ہی تیغ ابرو نے قصے چکا دئے

“Şimdiye kadar, baharda gözyaşları döken gözüm senden insaf istiyor; Kılıç kaşların birçok insanın aşk hikayesini bitirdi.” Mir Dard

Bu şiirde şair sevgilisinin kaşlarını kılıca benzetmiştir. Çünkü sevgiliyi görünce onu öldüren kılıçta da eğri olur, kaş ta eğri olur, Dolayısıyla âşıklar sevgilinin kaşlarına zevkle bakarak ölürlere ve romantiklikleri biter. Ama seni seven gözlerim hala ağlıyor senin güzelliğine hayran kalıyorlar ve senin kaşlarının kılıcıyla öldürmenin isteğiyle o da kendi kaşlarını kılıçla öldürür.¹⁵

3.4. Kirpik

Sevgilinin dizi dizi sıralanmış kirpikleri, aşığı vurucu ve çarpıcı olarak divan şiirinde kullanılmıştır. Kirpikler çeşitli nesnelere simgelenerek şairlerin dizelerinde yerlerini almıştır. Şiirde kirpikler “müje ve müjgan” sözcükleri ile karşılanmıştır. Şairlere göre kirpikler yaralayıcıdır. Ya ok, kılıç, hançer ve mızrak gibi silahlara

¹⁰ Ali Muhammed Khan, Aşfaq Ahmed Varak, Asnaf-e Nazm u Nesir, Al-Faisal Nashran Publishers, Lahore, 2014, s. 47

¹¹ Hava Yılmaz, Klasik Urdu Şiiri (Gâlib ve Zouk Dönemi), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 63

¹² Caferi, a. g. e., s. 64

¹³ Sahilli, a. g. t., s. 95

¹⁴ Tolga Öntürk, Baki Divanı'nda Efsanevi ve Mitolojik Kahramanlar, Dede Korkut Dergisi, Sayı 8, 2015, s.98

¹⁵ Caferi, a. g. e., s. 59

dönüşmekte ya da neşter, iğne, çivi gibi keskin nesnelere kalbe zarar vermektedir. Sevgilinin kirpik altından her bir bakışı aşığı çaresiz dertlere sürüklemektedir. Kirpiğin tek bir hareketi ile aşık feryat figan ölebilmektedir.¹⁶

3.4.1. Klasik Türk Edebiyatında Kirpik

Divan edebiyatında sevgilinin uzuvlarından olan kirpik, genellikle kaş ile birlikte manzumalarda yer almaktadır. Şiirlerde kaş genelde sevgilinin okunun yayı olurken, kirpik ise kaş olan yayın attığı ok olarak değerlendirilmektedir.

“Ciğerde tîg-i gamzen zahmı varken atma peykânım

Yeter ey kaşı yeter depretme müjganım”(Habibe Hanım)

“Bakışının kılıcının yarası ciğerimi yaralar, (bir de) oklarını atma; Eykaşı yay gibi olan sevgili yeter artık kirpiklerini kımıldatma.”

Peykan, onun ucundaki divri demir olup mecazi olarak sevgilinin kirpiğidir. Sevgilinin süzgün bakışları altındaki kirpikler kılıç misali aşığın kalbini yaralar açmaktadır. Zira ok gibi kirpikler de kılıç gibi yaralayıcıdır. Kirpikleri şekil bakımından kılıç şeklinde tahayyül edilmesi klasik bir teşbih unsurudur. Gerçek anlamda kılıç nasıl ki teni yaralar yahut can alırsa aşığın nazarında da sevgilinin bir gamzesi yani süzgün yan bakışı can alacak niteliktedir. Aşık o derece acı çekmektedir ki, “yeter artık” diyerek de isyanını dile getirmiştir. Zira kirpikler hareket ettikçe oklar aşığın kalbine saplanmakta ve sözleriyle onu yaralamaktadır. Beyitteki kaşlar ise şekil bakımından yaya benzetilmiştir.¹⁷

“Tir-i müjdesi gönlümüz almağa Necâti

Mâyil idi ol şûh-i cihân çekdi çevürdi.”(Necati)

“Kirpiğinin oku gönlümüzü almağa meyilli idi, Necâti o cihan işvelisi çekti çevirdi.”¹⁸

3.4.2. Urdu Edebiyatında Kirpik

جو نگاہ کی بھی پلک اُٹھا تو ہمارے دل سے لہو بہا

کہ ہیں وہ ناؤک بے خطا کسو کے کلیجے پار تھا

“Sevgili, kirpiklerini kaldırıp bize doğru baktığında; Onun bakışlarındaki hiç şaşmayan ok kalbimize saplanır.” (Mîr Tâkî Mîr)¹⁹

مائل بغیر تیر ہونا تجھ ابرو کا عیب ہے

تھی زور یہکماں دے غم و خم بہت ہے یاں

“Senin güçlü yaylı okunla; Kaş ok gibi yaralar.” (Mîr Tâkî Mîr)

Sevgilinin kaşları yayı çekilmiş ok gibidir ve kirpikler de bu okun yayıdır, bu okun işi yaralamaktır. Biz sevgilinin güzel kirpikleri ve kaşlarını gördüğümüzde o ok bize saplanır ve kalbimizi yaralar.²⁰

ابر مثرہ یہ چشم تو کیا ہے گھر کے گھر

تونے برس برس کے ہزاروں اُٹھادئے

“Ey göz! Kirpiklerindeki bulut nasıl bir şeydir ki; Yağmur yağıp binlerce evi yıktı geçti.” (Mir Dard)

Bu şiirde mübalağa (abartma) sanatı kullanılmıştır. Çünkü gözyaşları ile bir ev yıkılmaz. Şair, ağlamasının şiddetini tarif etmek için kirpiklerini bulut şeklinde düzenlemiştir ve demiştir ki, ey göz senin kirpiklerinin bulutu nasıl bir şeydir ki o kadar yağmur yağdırdı ki binlerce ev yağmurda yıkıldı, yani ağlamanın gözyaşlarıyla sel geldi ve evlere aktılar. Bu şiirin güzelliği tam anlamıyla tekrarlama özelliğiyle görülmektedir. Şair ilk mısradaki evin evi kullanmıştır, ancak diğer mısradaki yağmur yağmur iki defa kullanmıştır.²¹

¹⁶ Sahilli, a. g. t., s. 103

¹⁷ Eren Sarı, Osmanlı Kadın Şairleri, Nokta E-book Publishing, Antalya, 2016, s. 101

¹⁸ Çavuşoğlu, a. g. e., s. 236-237

¹⁹ Caferi, a. g. e., s. 90

²⁰ Caferi, a. g. e., s. 95

²¹ Caferi, a. g. e., s. 63

3.5. Ben

Divan edebiyatında ben, sevgilinin güzellik unsurları arasındadır. Ben gazelleri süsleyerek öne çıkan güzellik unsurlarındadır. Benler sevgilinin güzelliğinin merkezi olarak kabul görmüşlerdir. Küçük ve güzel kokulu oluşlarıyla şiirde geçmektedirler. Misk ve amber renkleri ve kokuları sebebiyle sevgilinin beni olarak ele alınmaktadırlar.²² (Erdoğan, 2013: 270).

3.5.1. Klasik Türk Edebiyatında Ben

Divan edebiyatında sevgilinin güzellik unsurlarından birisi olan “ben” sevgilinin güzelliğini gösteren en güzel vücut parçalarındandır.

“Ruhsâre nokta koymak resm-i hat olmasaydı

Düşmezdi menzil etmek ruhsârın üzre hâle”(Fuzûlî)

“Eğer yanağın üzerine nokta koymak bir yazı kuralı olmasaydı,yanağın üzerine yerleşmek bene düşmezdi.”²³

Fuzuli'nin hayatı konusunda fazla bilgi bulunmamaktadır. Babasının adının Süleyman asıl adının ise Mehmed olduğu bilinmekle birlikte, nerede ve hangi tarihte doğduğu konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Eldeki kaynaklarda Bağdat civarında doğduğu söylene de kaynaklar belirli bir yer noktasında hem fikir değildir. Yazmış olduğu eserlerde de hayatına dair kesin bilgi bulunmayan Fuzuli'nin Kerbelâ'da doğduğu muhtemeldir. Hangi tarihte doğduğu konusunda da farklı rivayetler vardır.²⁴

3.5.2. Urdu Edebiyatında Ben

یک نقتہ تیرے صفحہ رُح پر نہیں ہے جا

اس مکھ کو تیرے صفحہ قرآن سؤں کہوں گا

“Ey Sevgili, yüzünde ki bir nokta gereksiz değildir; Bunu Kur'an'ın bembeyaz sayfasından söyleyeceğim.” (Vali Dakni)

Sevgilinin güzel şeffaf yüzünde bulunan ben noktası; faydasız, fazladan ve gereksiz değildir. Sevgilinin yüzünde bir ben vardır ki bu gerçek yerindedir. Allah tarafından çok güzel tasarlanmıştır. Bunun yanında onun yüzünün her yeri temiz ve lekesizdir. Tıpkı Kur'an-ı Kerim'deki her söz, her harf ve her noktası uygun yerinde olması gibidir. Burada abartı, aşırılık, fazlalık ve gereksiz bir şey yoktur. Her cümle, her sıra doğru yerindedir. İşte böylece sevgilinin yüzü yaratılışından bu yana bu zamana kadar yüzündeki ben de doğru yerindedir.²⁵

3.6. Dudak

Divan şiirinin en önemli unsurlarından birisi de dudaktır ve dudak ile ilgili çok sayıda şiir yazılmıştır.

Dîvân şiirinde dudak, renginin güzelliği üstünden kullanılmıştır. Kırmızı renkli taşlar dudakları simgelemek için kullanılmıştır (akik, kehribar mercan, yakut ve lâl). Mercan taşı, şiirde dudakları anlatmak amacıyla sıkça kullanılmış kıymetli taştır.²⁶

3.6.1. Klasik Türk Edebiyatında Dudak

“Dehenûnden leb-i cân-bahşuñı itmiş izhâr

Ol ki yokdan yaradupdur bu kamu varlığı”(Necâtî)

“Bu bütün varlığı yoktan yaratan (Allah), senin (yok olan) azından can bağışlayan dudağını ortaya çıkarmış.”²⁷

²² Mehtap Erdoğan, Dîvân Şiirinde Sevgili, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2013, s. 270

²³ Erdoğan Uludağ, Fuzûlî'nin Gazellerinde Bir Güzellik Unsuru Olarak Yanak, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Türk Dili ve Edebiyatı Turgut Karabey Armağanı Özel Sayısı (ERZSOSDER), 2016, s. 25

²⁴ Hicabi Kırilangıç, Nizâmî ve Fuzûlî'nin Leyla ve Mecnun Mesnevileri“Nizâmî ve Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnun Mesnevileri”, Nûsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Yıl: VIII, Sayı: 27, s. 56

²⁵ Caferi, a. g. e., s. 35

²⁶ Talat Ahmet Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.

²⁷ Saadet Karaköse, Dîvân Şiiri Sevgili Tipindeki Abartıların Simgesel Boyutuna Birkaç Örnek, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı, C. 3, S. 15, s. 183

3.6.2. Urdu Edebiyatında Dudak

ناز کی اس کے لب کی کیا کہئے
پنکھڑی اک گلاب کی سی ہے

“Onun dudaklarının nazikliği hakkında ne diyelim? Gül çiçeğin bir yaprağı gibidir.”

Bu şiirde “لب” (بونٹ): (Dudak); “Gül Çiçeğinin Yaprakları” gibi ifade edilmiştir.²⁸

وعدبے تھے سب دروغ جو اس لب سے ہم سنے
کیا لعل قیمتی دیکھو جھونٹھا نکل گیا

“Onun dudaklarından çıkan ve duyduğumuz tüm vaatler yalan çıktı. Bakın kıymetli kırmızı taş dahi sahte çıktı.”

Eyham olarak “لعل” (kırmızı taş) dudağa benzetilmiş ve sahte çıkması ise onun sözlerinde yalan olduğuna işaret edilmiştir.²⁹

ناز کی ان لبوں کی کیا کہئے
پنکھڑی اک گلاب کی سی ہے

“Dudaklarının yumuşaklığını dillendirmek kelimelere sığmaz, Narin gül yaprakları demek yetersiz bir benzetme.”³⁰ (Mir Taki Mir)

3.7. Boy

Sevgilinin endamı, hal ve narinliğini belirttiği için dîvân şiirinde olduğu kadar kadın dîvân şairlerinin dizelerinde de önemli bir yer bulmuştur. Şiirde uzun boy üzerinde çok durulmuştur. Şiire uygun olarak boy uzunluğu bazen ölçülü bazen de ölçüsüz bir fazlalıkla gösterilmiştir. Boy uzunluğu en çok ağaç adlarıyla simgelenmiştir. Sevgilinin boyunun çoğunlukla bu ağaçlardan bile uzun olduğu söylenmiştir.³¹

3.7.1. Klasik Türk Edebiyatında Boy

Divan şiirinde boy genelde uzun olduğundan dolayı servi ağacına benzetilmektedir.

“İy risâlet bûstânında hırâmân serv-kad

V’iy nübüvvet ravzasında yâsemen-bû lâle-had”(Dede Ömer Ruşeni)

“Ey peygamberlik bağında salına salına (nazla) yürüyen servi boylu! Ve ey nübüvvet bahçesinde yasemin kokulu (ve) lâle yanaklı (olan sevgili)!”³²

“Her subh-dem çemende billâh hoş degül mi

Sen serv-kâmet ile el alışup salınmah”(Dede Ömer Ruşeni)

“Allah için (Allah aşkına bir düşün), her sabah vakti sen servi boylu (sevgiliyle) el ele tutuşup nazlı nazlı yürümek hoş değil mi?”³³

Şair her iki beyitte de sevgilisinin boyunu servi ağacına benzetmiştir.

“Çün serv dost nâz ile gülşende salına

Ey bâğbân çınârun elin al yabana at”(Necatî)

“Bak sevgili servi gibi çiçek bahçesinde naz ile salınıyor; Ey bahçıvan, çınarı elinden tutup dışarı ar, o orada yakışmaz artık.”³⁴

“Şimşâd ü serv irdüğine dik gelirdi lik

²⁸Seyid Perviz Ahmed, Urdu Qawaid Aur Insha, National Council of Educational Research and Training, New Delhi, 2013, s. 59

²⁹Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 16-17

³⁰Zaidi, a. g. e., s. 106

³¹Gülçin Sahilli, Dîvân Sahibi Kadın Şairlerin Gazellerindeki Sevgilide Güzellik Unsurları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2019, s. 36

³²Nesibe Kablander, Dede Ömer-i Rûşenî Dîvânında Güzellik Unsuru Olarak “Boy” ve Tasavvufi Çağrışımları, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Mart/2016, Yıl:3, Sayı:5, s. 77

³³Kablander, a. g. m., s. 77

³⁴Mehmet Çavuşoğlu, Necatî Bey Divanı, Kervan Kitapçılık,(t.y.), s. 118-119

Reftâr-ı yâri görelî bir pâre yatdılar”(Necatî)

“Şimşir ağacı ve servi erdiğine dik gelir, böbürlenirdi; Lâkinsevgilinin yürüyüşünü görelî bir parça yattılar, hadlerini bildiler.”³⁵

3.7.2. Urdu Edebiyatında Boy

تعریف تیرے قد کی الف وارسری جن
جاسروگلستان کو نخوش الحان سوں کہوں گا

“Ey sevgili senin boyun elif gibi dimdiktir; Boyunu bahçeye gidip serviye bir güzel anlatacağım.” (Vali Dakni)

Şiirin şerhi şu şekildedir: Şiirde sevgilinin uzun boyu, servi ağacına benzetilmiştir. Sevgilinin boyu uzundur ve bu yüzden şair der ki, ey sevgili senin boyun öyle güzel ve yüksektir ki, ben bahçeye gidip serviye senin boyunu anlatacağım ve diyeceğim ki, “Ey servi, uzun boylu sadece sende değilsin, sevgilimin boyu senden daha yüksek ve uzundur.”³⁶ Burada sevgilinin boyu, *servi* ağacına benzetilmiştir.

عجب نیں گرگلاں دوڑ یں پکڑ کر صورت قمری
ادا سوں جب چمن بہیتر وہ سروسرفراز آدے

“Benim uzun boylu sevgilim bahçeye geldiğinde; Bahçedeki gül de kumru gibi biricik sevgilimin peşinden koşmaya başladı.” (Vali Dakni)

Bahçede servi ağacı dik ve uzun olur. Bundan dolayı uzun boylu sevgiliye benzetilmiştir. Servi ağacı, kumru kuşuna aşık olur; o servinin etrafında uçar, onun üzerinde oturur gevezelik yapar ve şarkı söyler. Şair bunu şu şekilde açıklar, benim sevgilimin boyu da servi gibi uzundur. Eğer o sevgili naz ve zarafetle bahçeye gelirse, tıpkı kumrunun da serviye aşık olduğu gibi o da benim sevgilimden o kadar etkilenecek.³⁷ Burada da sevgilinin boyu *servi* ağacına benzetilmiştir.

سرو و گل اچے ہیں دونوں رونق ہیں گلزار کی لیک
چاہئے رواں کا سار د بوقامت دلایسا قامت ہو

“Serviler ve güller ne kadar güzeller ve bahçe bunlarla donatılmış; güller onun yanağının o güzelliğine, servilerse o duruşundaki asilliğe özenir.”³⁸(Mir Taki Mir)

3.8. Yanak

Yanak, sevgilinin yanağı "Ruh, ruhsâr, ârız" şekilleriyle yüz yerine kullanılan kelimelerin çoğunda aslında yanak kastedilmektedir. Yüzün en geniş kısmını kaplaması dolayısıyla yanak en fazla üzerinde durulan güzellik unsurlarından biridir. Yanak hakkında söylenen özelliklerin başında parlaklık, şeffaflık ve rengi gelir. Yanak, aşığın baktığı ve daima bakmak istediği yerdir.³⁹

3.8.1. Klasik Türk Edebiyatında Yanak

Ey safâ-yı ‘arızundan çeşme-i hûrşide âb
Şu‘le-i şem‘-i cemâlün nuş-bahş-ı âfitâb(Bâkî)

“Ey yanağının mutluluğundan güneşin çeşmesine su veren ve güzelliğinin mumunun ışığından güneşe ışık veren.”⁴⁰

3.8.2. Urdu Klasik Şiirinde Yanak

ان گل زخوں کی قامت لہکے ہے یوں ہوا میں
جس رنگ سے لچکتی پھولوں کی ڈالیاں ہیں

³⁵ Çavuşoğlu, a. g. e., s. 130-131

³⁶Seyyid Ahtar Caferi, Urdu Şairi Klasiki Ahad Mein, Emporium Publishers, Lahor (t.y.), s. 33

³⁷Caferi, a. g. e., s. 40

³⁸ Russell, vd., a. g. e., s. 115

³⁹ Pala, a. g. e., s. 192

⁴⁰Fatma Kandemir, Bâki ve Nedîm’in Gazellerinde Sevgilideki Güzellik Unsurları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ocak, 2008, s. 112

“Yanakları adeta güller kadar taze, salınarak yürüyüşü çok hoş; çiçek bahçesinin dalları sabah meltemiyle kıpırdanıyor.”⁴¹(Mir Taki Mir)

3.9. Yüz

Sevgilinin yüzü çok geniş benzetmelere uğramıştır. Pek çok farklı nesneye, eşyaya, çiçeğe ve daha birçok şeye benzetilmiştir. Yüz, suya benzetilerek suyun berraklığı, saflığı ve saydamlığı belirtilmiş su kadar yaşamın gereği olarak görülmüştür.⁴²

Aydın güneşten yansıyan ışıklarına nur denmektedir. Şairler nur aydınlığını da sevgilinin yüzünden yansıyan güzelliğe benzetmişlerdir. Nur şairlerce çok kullanılan bir mazmun olmuştur.⁴³

3.9.1. Klasik Türk Edebiyatında Yüz

“Hürşid rûhun kendüyi kim göstere cânâ
Minnet mi kalur mihr-i ziyâ-göstere cânâ”(Bâkî)

“Ey sevgili! Senin parlak yüzün kendini gösterince ey sevgili! Parlak güneşe ihtiyaç mı kalır?”⁴⁴

3.9.2. Urdu Edebiyatında Yüz

روشن جمال یار سے ہے انجمن تمام
دہکاوا ہے آتش گل سے چمن تمام

“Bütün dernek sevgilimin güzelliği ile ışıldanıyor; Bütün bahçe gülün ateşiyle yanıp duruyor.”

İkinci mısradaki yer alan (آتش گل) “Gülün Ateşi” kullanılmıştır. (آتش گل) ile ifade edilen “kurumuş çiçek” yada “çok güzel çiçektir.” Şair bu mısradaki onun sevgilisinin güzelliği “Gülün Ateşi” gibidir ifadesini söylememiştir. O, sadece “Gülün Ateşi” demiştir ve biz bunu anlarız ki bunun anlamı “Kurutulmuş Çiçek” değil, aksine “Güzel Sevgili” yani “Sevgilinin Güzelliğidir.” Burada cümlede kendi asıl anlamı yerine mecazi anlamı kullanılmıştır.⁴⁵

غضب آنکھیں، ستم ابرو، عجب منہ کی صفائی
خدا نے اپنے ہاتھوں سے تری صورت بنائی ہے

“Gözler Korku dolu, kaşlar sitem içinde ve yüzünün temizliği; Allah kendi eliyle senin güzelliğini yaratmıştır.” İkinci mısradaki “ہاتھوں” sözcüğü, kendi gerçek ya da hakiki anlamında değildir. Bu sözcüğün anlamı “Allah’ın gücüdür.”⁴⁶

روچکا خوں جگر سب اب جگر میں خوں کہاں
غم سے پانی ہو کے کب کا بہ گیا میں ہوں کہاں

“Kalp atışları hızlandı, Gözyaşları kızıl bir sele döndü; bu kızarmış yüz aşkın afyonu, ömür tükenir ve vücuttaki tüm kan çekilir.” (Mir Taki Mir)⁴⁷

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Klasik Türk Şiirinde, şiirleri güzelleştiren pek çok özellik bulunmaktadır. Şiirlerde her türlü konu yer almaktadır ve bunlarda şiirlerde canlılığı sağlamaktadır. Klasik Türk şiirinde hem erkek hem de kadın şairler şiirlerinde sevgilinin güzellik unsurlarından yararlanmışlar ve bunlarda şiirlere güzellik katmışlardır. Şiirlerde bulunan güzellik unsurları arasında yer alan göz, kaş, kirpik, dudak, ben, boy, yüz gibi unsurlar çeşitli özellikleriyle şiirlerde görülmektedir. Klasik Türk edebiyatında sevgilinin güzellik unsurları üzerine pek çok çalışmalar yapılmıştır ve bu çalışmalarda güzellik unsurlarının tüm özellikleri ele alınmıştır.

Urdu klasik şiirinde de sevgilinin güzellik unsurları üzerinde şiirler yazılmıştır. Urdu klasik şiirinde sevgilinin güzellik unsuru üzerine nadir sayıda eser bulunmaktadır. Urdu klasik şiirinde şiir kitaplarında

⁴¹ Russell, vd., a. g. e., s. 112

⁴² Sahilli, a. g. t., s. 145

⁴³ Onay, a. g. e., s. 99

⁴⁴ Kandemir, a. g. t., s. 119

⁴⁵ Ahmed, Urdu Qawaid Aur Insha s. 60

⁴⁶ Seyid Perviz Ahmed, *Urdu Qawaid Aur Insha*, National Council of Educational Research and Training 2013, s. 63

⁴⁷ Zaidi, a. g. e., s. 105

şairlerin beyitleri ile birlikte hem şairlerin şerhleri yapılmış hem de yapılan şerhler ile birlikte bazı kitaplarda sevgilinin güzellik unsurları çeşitli özellikleriyle ifade edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, S. P. (2013). *Urdu qawaid aur insha*, National Council of Educational Research and Training, New Delhi
- Caferi, S. A. (t.y.), *Urdu şairi klasiki ahad mein*, Emporium Publishers, Lahore
- Çavuşoğlu, M. (t.y.). *Necati Bey divanı*, Kervan Kitapçılık
- Eliaçık, M. (2008). *Bavyera Devlet Kütüphanesi'nde mahbuba ait benzetme lafızlarını açıklayan bir risale*, İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, Y. 2008, S. 25
- Erdoğan, M. (2013). *Dîvân şiirinde sevgili*, Kitabevi Yayınları: İstanbul
- Kablander, N. (2016). *Dede Ömer-i Rûşenî dîvânında güzellik unsuru olarak "Boy" ve Tasavvufî çağrışımları*, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Mart/2016, Yıl:3, Sayı:5
- Kandemir, F. (2008). *Bâki ve Nedîm'in gazellerinde sevgilideki güzellik unsurları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve edebiyatı Ana Bilim Dalı
- Karaköse, S. (2010). *Divân şiiri sevgili tipindeki abartıların simgesel boyutuna birkaç örnek*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı, C. 3, S. 15
- Khan, A. M. Varak, A. A. (2014). *Asnaf-e nazm u nesir*, Al-Faisal Nashran Publishers, Lahore
- Kırlangıç, H. (2008). *Nizâmî ve Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnun mesnevileri*, Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Yıl: VIII, Sayı: 27
- Öntürk, T. (2015). *Baki divanı'nda efsanevi ve mitolojik kahramanlar*, Dede Korkut Dergisi, Sayı 8
- Pala, İ. (2010). *Divan edebiyatı*, Kapı Yayınları: İstanbul
- Russell, R. (1968). İslam, K., *The Mughal Poets Mir, Sauda, Mir Hasan*, Harvard University Press.
- Sahilli, G. (2019). *Dîvân sahibi kadın şairlerin gazellerindeki sevgilide güzellik unsurları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa
- Onay, T. A. (2000). *Eski Türk edebiyatında mazmunlar ve izahı*, Akçağ Yayınları: Ankara
- Pala, İ. (2003). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*, LM Yayıncılık: İstanbul
- Sarı, E. (2016). *Osmanlı kadın şairleri*, Nokta E-book Publishing: Antalya.
- Türkmen, E. (1992). *Urdu edebiyatında şiir evreleri*, Atlas Basımevi: Konya.
- Uludağ, E. (2016). *Fuzûlî'nin gazellerinde bir güzellik unsuru olarak yanak*, Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Türk Dili ve Edebiyatı Turgut Karabey Armağanı Özel Sayısı (ERZSOSDER)
- Yılmaz, H. (2014). *Klasik Urdu Şiiri (Gâlib ve Zouk Dönemi)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zaidi, A. J. (1993). *A History of Urdu literature*, Sahitya Akademi: New Delhi.